

amit szeretnék nem lehet
jöhet levél vagy nem jöhet
már annyit vártam nem tudom
amit szeretnék nem lehet

a postaládát mért lesem
már annyit vártam nem tudom
mert ittragadtam féluton
jaj visszajönnöd nem lehet

te úgyse jössz én nem megyek
hát szívdobogva mért nyitom
már annyit vártam nem tudom
már annyit vártam nem tudom

RAINER MARIA RILKE LEVELEIBŐL

Báthori Csaba fordítása

Lou Andreas-Saloménak

Párizs, 1914. június 26-án (péntek)

Lou, kedves, Te *tudsz és megértesz*; ha láthatnék egy másodpercig a Te szemeddel, úgy, amint elgondollak, lehetnék a belátó Másik: megerősödve térnék vissza bonyodalmaim közé, beláthatatlan, oly messziről előkészített életembe. Isten tudja, mennyiben előzi meg a *Wendung* című vers azoknak az új viszonyoknak érkezését, én messze hátul kullogok, isten tudja, efféle összeomlásokat egyáltalán kibírok-e még, hiszen a makacs erők továbbra is visszaélnék hatalmukkal, és a leghallatlanabb félreértésekben merülnek ki. Ezért reméltem olyan beláthatatlanul sokat attól, hogy végre egy emberi lény helyes és szerető közelébe kerülök, mert ezzel helyreállt volna minden distancia: a világtól való távolság rögtön = végtelenné változott volna, a saját testemtől való távolság rögtön = nullává, és közöttük ott van minden szám, ártatlan árnyalatokban. Így azonban a túlzott figyelem néhány dolgot óriási életnagyságban közelembe tolt, másrészt pedig közém és saját felizgatott testem közé olyan viszonyokat iktatott, melyek valószínűleg hasonló tévelygésekkel járnak, mint a testi dolgokhoz való viszonyaim általában. Így minden porcikámba katasztrófa fészkelődött, minden izmom hamisan lötyög. Eszembe jut, hogy a világ szellemi elsajátítása ott, ahol az tökéletesen a szem segítségével történt, mint az én esetemben, tartósan veszélytelenebb a képzőművész számára, mert ez az elsajátítás megragadhatóbb formában, testszerűbb eredmények létrehozása révén kielégülést talál. Én olyan vagyok, mint a kis kökörtcsin (láttam egyszer egy római kertben), olyan tágasra nyílt napközben, hogy éjszakára nem bírt

összecsukódni. Rettenetes volt nézni a sötét mezőn, szélesre tárulkozva, örülten feltépett kelyhével még mindig szürcsölte a fényt, a rengeteg, páratlan erejű éjszaka terhével maga fölött. És tőszomszédságában összes okos kis nővére, mind-mind elzárta már parányi mértékű fölöslegét. Én is ilyen menthetetlenül kifele fordított ember vagyok, ezért zilál szét minden, nem utasítok el semmit, érzékeim – anélkül, hogy tanácsomat kikérnék – minden káros hatásra nyitottan éberek; ha megzörren valami, feláldozom magam, s *én magam vagyok* az a zörej, s mivel minden egyszer izgalmakra kiéhezett lény meg is ragadja ezt az izgalmat, így én is lényegében vágyom a zavarra, és vég nélkül romok között is vagyok. E nyilvánosság elől megmenekült bennem egy élet, visszavonult a legbensőbb helyre, és ott él és honol, mint az emberek ostromállapotban, gond és nélkülözés idején. Életjelt ad magáról, ha jobb időket vél közeledni, az *Elégiák* töredékei vagy egy-egy kezdősor útján, majd megint el kell kushadnia, mert odakint nyilván örökké ugyanaz a kiszolgáltatottság uralkodik. És közben, e szakadatlan kitörési szenvedély és a számomra bajosan elérhető belső létezés időszakai közt: ott húzódnak az egészséges érzés igazi lakásai, siváran, elhagyottan, kiürítve; valami barátságatlan középső sáv ez, aminek semlegessége egyúttal megmagyarázza, miért marad pazarlás végül minden érdekebben történő emberi és természeti jócselekedet.

Ma van a naptár szerint egy hónapja, hogy itt vagyok. Diétás-vegetatív étrendet tartottam, hosszú alvásokra szorítottam magam (minden éjszaka 9-től reggel 6-ig), s többnyire ki is tartottam az alvási gyakorlatokban, olykor még napközben is kis alvópótlékokat építettem be a napirendbe (megilletődve természetemen, hogy legalább alvás közben nem emlékeztem *tehetetlenségemre*, amit az élet összes egyéb területén ezernyi példával bizonyítok). Egyébként minden papírlap előtt és minden könyv olvasásakor annyira gátlásos és meggátolt vagyok, mint egy karóhoz kötözött kecske, és mire ráocsúdok megkötöttségemre – ügyetlenül a karóra göngyölvén magamat –, látom, hogy többnyire még csak nem is állt rendelkezésemre teljes hosszában a kötél. Körbe-körbe, csak babirkálok százszor félretett könyvek között, kedvszegetten, hol jobbra, hol balra kapdosva, s alig ismerem fel ezt vagy azt a növényt; mert *abban* is hasonlítok a kecskéhez: amit korábban lerágtam, abból nem marad meg semmi kézzelfogható, egy falatka sem, amihez újra kapcsolódni tudnék: hiába, minden kecskévé válik bennem, és ez – ha a kecske egyszer megbokrosodott, s maga is szögletessé vált – nem könnyít helyzetén.

Milyen csodálatos és kimeríthetetlenül megalapozott volna egy olyan élet, amely később művészi kibontakozás formájában nyerné el igazolását. Mindinkább bámulom a fiatal Goethét; ahogyan számára a hozadék eleve az elviselt létezés s egyúttal a boldogság mértéke is. Semmi haszontalant nem kézbe venni, s a hasznosíthatót *helyesen*; kezdettől fogva gyűjteni magunkban a múlt és jelenlegi sikerekre vonatkozó, legkülönbözőbb és legellentétebb emlékeket: hogy ne másként, csak ezer tapasztalat birtokában csöppenjünk abba a végtelen aszályba, amivel bármelyik pillanatban meg lehetnek az istenek.

Ma (29.), második leveled érkezése után.

Talán, Lou kedves, talán. De hiszen nem annál silányabb-e a helyzetem, minél inkább elő van készítve legbelül; nem kerekedtem-e ki *mégis* egy ilyen gátláscsomóvá? A *Narziss* és az újabb költemény között egy év telt el, egy tompa esztendő, és ha most visszatekintek, úgy látom magam – amint itt álldigálok –, hogy ismét valamivel terheesebb lettem, áthatolhatatlanabb, holtabb. Amíg egy ilyen megbízás csak megemelinti a karomat... de már ernyed is el – s milyen hamar! –, és moccanni se bírok. Testem

egyenesen csapdává változott; ott, ahol korábban magába fogadott és továbbadott valamit, most szorosra csattan, és föl nem feszíthető; felület, teli csapdákkal, melyekben nyomorúságos élmények sorvadnak el, megdermedt, úttalan terület, és messzemenesse a közepén, mint hűlő csillagon, lobog a csodálatos láng, mely már csak vulkánként képes kitörni, helyel-közzel, olyan jelenségek kíséretében, melyek szörnyű pusztítással, zavaróan és veszélyesen árasztják el a közönyös felületet. Nem egy valódi betegség mintája-e ez, ez a három övezetben lezajló létbomlasztás? A legfelsőbb zóna éppen olyan mértékben követeli az izgalmakat, ahogyan a belső hatalmak nem képesek elérni és megrendíteni. Ó, mennyire *Valami (Eines)* voltam ifjúságomban, minden inség ellenére, nagyjában-egészében arctalan, de aztán nagyjában-egészében mégiscsak felismerhető és bizalmat élvező. S ezért olyan elvetendően rossz, és mégis titokzatosan incsolgató öröm; ha kiszimatoltam a reggel illatába, egész testemet átította a lég, s a reggel éppen mocsanó könnyűsége lebegett természetem minden rétegében; ha bele-beleharaptam egy gyümölcsbe, vagy ízlelgettem a nyelvemen, az olyan volt, mint a szellem szava, mely szétolvad a testben; s a gyümölcs tiszta öröme, az a tapasztalat, amit elpusztíthatatlanul közvetített, rögtön felszívódott lényemnek összes látható és láthatatlan véredényeiben.

Most meg utazások és hatalmak és rettentően hatékony változások: és minden veszendőbe megy tekintetem és testem görcsösen esdeklő odaadásában: ez az áldozat kimeríti s egyúttal túlterheli, míg a lélek – elfordulva, figyelmetlenül, magába roskadva – nem csökkenti feszültségeimet. Én megadnám magam, de ő nem adja meg magát; így van ez szemlélődésben és szeretetben, és testem ezért sorvad el ebben az aszályos esdeklésben, ahová nem terjednek a nedvek, melyek mozdulataimat azelőtt ágról ágra zölddé és hajlékonyá tették. Ez lehet az oka, minél tüzetesebben vizsgálom, hogy van egy bizonyos tartásom (*az a tartás*, amelyre a munka némely pillanatában ráneveltem magam), és a lelkemnek megint másféle tartása van, érettebb, még érettebb tartása, és ezért már nem szolgálom őt, és senki sem szolgálja őt. Ó a harangérc, és Isten újra meg újra fölizzítja fehérre, és előkészíti az öntés hatalmas pillanatára: de én még mindig a régi forma vagyok, az előző harang formája, a makacs forma, mely megtette a magáét, és nem kívánja, hogy kicseréljék – és így aztán az öntés elmarad. Lehet belátni ennyi mindent, és mégis segítség nélkül bolyongani? És esztendők óta.

Megújulás, változás, boldogulás – és átzúdulna hozzám a lélek –, tudom. De ki újulna meg, aki előbb nem szakította ízekre magát? És én mint a himes tojással, úgy bánok magammal, egy életen át, nehogy bántódásom essék, csak azt ne. Ó, Lou! mennyi az értelem és mennyi az ostobaság mindabban, amit ideírok; ne olvass túl szigorúan.

Napjaid, mondd, szépen telnek-e? s a rózsacsokrok?

Rainer

Ilse Erdmann-nak

München, Keferstrasse 11.,
1916. október 9-én

...A kérdés, mely foglalkoztatja Önt, Ilse, a jóság és a jócselekedetek kérdése (s a mindkettő terén elért bizonyosság), engem is szakadatlanul foglalkoztat. Mindig is sokat tűnődtem ezen, hiszen azt a bizottságot, amit Ön másoknál megtapasztalt, én volta-

képpen soha nem láttam cselekedetek formájában. Az emberi világ mindig a legbizonytalanabb valami volt számomra, én magam pedig az a hely, ahol az adás és a visszavétel gyakorta csaknem ugyanazt jelentette: olyan hirtelen váltott fonákjára a legvalóságosabb emberi ösztönzés. Ha nem leltem volna kifogást a belső alkotómunkában, hogy hiszen itt egyikről sem lehet szó, s általában, ha nem látom az oly, de oly gyakran és régente gyakorolt metamorfózisban valamely igen mély nem erkölcsi, sőt aligha emberi egyensúly tapasztalatát: azt hiszem, már rég nem volnék az élők sorában.

Ha létezik biztonság – a költeményen, képen, egyenleten, épületen és a zenén kívül –, azt talán csak a legkeményebb korlátozás árán érhetjük el: mégpedig úgy, hogy az ember befészkelődik és kielégülést talál egy megfontolt vagy megtapasztalt világszeletben, az ismertségnek és jelentékenységnek valamilyen fokán, ahol aztán a közvetlen értékeremtés hasznossá és lehetségessé válik. De hogyan is kívánhatnánk ezt? Biztonságunknak valamiképpen az egész, a teljes körű létezéshez kell igazodnia; a bizonyosság számunkra azt jelenti: emlékezünk a jogtalan tett ártatlanságára, és elismerjük a szenvedés konkrét formáit; azt jelenti: elutasítjuk a neveket, hogy, mintegy vendégként, méltányolhassuk a sorsnak – nevek mögött rejtőző – páratlan alakzatait és kapcsolatait; azt jelenti: még a szellemi tevékenységen belül is tántoríthatatlanul hűek maradunk táplálékhoz és nélkülözéshez, mint kőhöz és kenyérhez; azt jelenti: semmit nem gyanúsítunk meg, nem tessékélünk ki erőszakosan, semmit nem bélyegzünk másnak, mint ami valójában; azt jelenti: miközben elutasítjuk a tulajdon minden fogalmát, elsajátítások közepette élünk, nem birtoklásra törekvő, hanem hasonlatszerű elsajátítások között; és végül (noha ez polgári értelemben nem érvényes): tudjuk közölni mással is ezt a merész biztonságot: hiszen ez bukásainknak és sikereinknek végső, alapvetően közös vonása. Széles karolással elfogadni a bizonytalanságot: ha ez végtelen, akkor a biztonság is végtelenné változik...

Rainer Maria Rilke

Lisa Heisének

Soglio, Graubünden, Svájc,
1919. augusztus 2-án

Úgy gondolom, asszonyom, hogy hozzám intézett sorait nem viszonzhatom sem szebben, sem pontosabban, mint ha máris biztosítom: mennyire megértem azt az ösztönzést, amelyből megszülettek. A művészi tárgy [Kunst-Ding] semmit nem képes sem megváltoztatni, sem megjobbitani; egyszeri formájában úgy szembeül az emberekkel, mint a természet, önmagában kiteljesedve, önmagával elfoglalva (mint egy szökőkút), tehát, ha úgy vesszük: részvétlenül. Mi azonban végül is tudjuk, hogy ez a második, tartózkodó és a benne munkáló akarattól eltorlaszolt természet ugyancsak emberi tapasztalat eredménye, szenvedés és öröm szélsőségeinek elegye – és itt rejlik a kulcs a kimeríthetetlen vigasz kincsesládájához; ez a vigasz gyülemlik föl a műalkotásban, és a magányos ember pontosan erre formálhat különös, kimondhatatlan igényt. Vannak, tudom, az életnek pillanatait, talán esztendőket is, mikor a rokoni környezetben átél magány olyan fokot ér el, melyet be nem vallottunk volna, ha tetszés szerint, ideiglenesen összeverődött közösségben következik be. A természet képtelen közel lépni hoz-

zánk; nekünk kell erőt merítenünk, hogy átértelmezzük és magunkhoz szoktassuk, sőt bizonyos fokig emberi tapasztalatra *lefordítsuk*, hogy legalább egy töredékének értelmet adjunk; de éppen ez az, amit a farkasmagányba süppedt ember nem bír teljesíteni: hiszen épp ő kér ajándékot, föltétel nélkül, s nem képes máshoz közeledni; olyan, mint az az ember, aki életének valaminő mélypontján már ajkát sem moccantja a fölkínált falatra – *meg kell támadnia* az embert annak a dolognak, amire égetően szüksége van, mintha vágyakozna rá, mintha más gondja se volna, mint hogy ezt a lényt birtokba vegye, hogy gyengeségének minden atomját odaadásra mozgósítsa. De – szoros értelemben – akkor sem változott meg semmi, s fennhéjázás volna elvárni a műalkotástól, hogy segítsen; de hogy az emberi tapasztalat feszültségei, melyeket egy műalkotás, anélkül hogy kifelé elárulná, magában hordoz, hogy belső intenzitása, anélkül hogy extenzívvé válna, pusztá jelenléte révén, előidézhetett azt a hiedelmet, hogy a műalkotás valamiféle törekvés, követelés, tetszés iránti ostrom volna – ostromló, elragadó szeretet, berzenkedés vagy hívogatás: ez a közte és a magára hagyott ember között kibomló szemfényvesztés azokhoz a papi fufangokhoz hasonlít, amelyekkel – ősidők óta – a földre édesgették az isteni erőt.

Szégyentelenül bőbeszédű vagyok, azonban levele csakugyan énhozzám beszélt, hozzám, s nem egy tetszőleges valakihez, akit a levélíró önkényesen ruházott fel a nevemmel; ezért én sem óhajtottam kevésbé pontosnak mutatkozni, nem kívántam Önt henye szólamokkal untatni; részvételem valódi, tényleges élményét közvetítettem.

Az, hogy a végén gyermekét említi, bizalmassá avatja levelét: ezt nem tudom másképpen viszonzni, mint hogy tökéletes készséggel nyugtázom ezt a bizalmat. Ha ez Önnek bármikor is enyhületet ad, kérem, meséljen nekem erről a gyermekről és önmagáról, akár oldalakon át. Én azok közé tartozom, a régimódiak közé, akik a levélformát még az érintkezés eszközének tartják, a legszebbek és leggyümölcsözőbbek egyikének. – Persze meg kell mondanom, hogy ez a felfogás levelezésemet – a teljesíthető mérték keretein túl is – megszorítja; továbbá, hogy a munka – gyakran hónapokra – s még gyakrabban (mint végig a háború alatt) valami legyőzhetetlen „*sécheresse d’âme*” elnémit, és hosszú némaságra kárhoztat; viszont ennek fejében az emberi kapcsolatokat sem egy fukar és garasoskodó emberi lét léptékeivel mérem, hanem a természet mértékeivel: legyen ez, ha úgy akarja, a jövőben kötelezettség és alku közöttünk; én néha majd kimaradok, de – ha kívánja – megint megérkezem, tudás és részvét birtokában, úgy, amint ma első ízben megtehettem.

Rainer Maria Rilke

Rudolf Bodländernek

Château de Muzot sur Sierre, Valais,
Svájc, 1922. március 13-án

Barátom,
először is azt kell mondanom, hogy az elkésett válaszádsban vétlen vagyok. Levelét tegnapi, március 12-én, vasárnap kaptam kézhez, éppen egy hónappal azután, hogy papírra vetette. Az Insel Kiadó ugyanis a címemre beérkező küldeményeket csak esetlegesen, időközönként továbbítja nekem, s ez alkalommal annál is inkább késlekedett, mert úgy tudta: dolgozom, tehát lényegében terhemre van minden levelezés. Ha már a kiadónak nem tehetek szemrehányást, úgy leginkább magamat kellene kor-

holnom, ha ugyan bármilyen ürügyet szeretnék beiktatni válaszom elé, amire Ön he-
tek óta vár – s amit halogatnom már csak azért is természetellenes volna, mert a leve-
lében érintett kérdések engem is élénken foglalkoztatnak.

Persze más kérdés, hogy képes vagyok-e egy mégiscsak rövidke levélben olyan vá-
laszt találni, amelyben Ön sem csalatkozik. Hogy Önt ez a pár (s részint eligazító) szó
csakugyan megéri-e, testvérem és barátom, az elsősorban a köztünk fölvert hid jár-
hatóságán és biztonságán múlik. Ami mármost e hidat illeti: valóban úgy vélem, hogy
hagyatkozhatom tökéletes teherbíró képességére, hiszen hozzám írt, megragadóan
emberbaráti szavai csupa bizonyíték és tanúság, s munkáimmal való foglalkozása
olyan tisztán hitelesül bennük, hogy azt gondolom: még egy levél hamarjában oda-
vetett és töredékes gondolatai is bizonyos pontossággal illeszkednek majd tapasz-
talatának alaposan előkészített összefüggéseibe. Ezért hát, barátom, a lehető legeleve-
nebb figyelemmel megkísérlem, hogy arról a konfliktusról beszéljek, melyet Ön in-
kább megsejtet, mintsem ábrázol. Én, úgy hiszem, a gyökerénél ragadom meg. Ön
úgy nevezi: „szakadék a szellemi és a világi kötelezettség között”.

Ha most ifjúi önmagamra gondolok: életem szükségszerűen úgy alakult, hogy *tá-
voznom* kellett, még mások megbántása és nyugtalanítása árán is. Nem tudom Önnek
töviről hegyire bemutatni akkori osztrák viszonyainkat; csupa keserves, holt remény-
telenség (ha hozzávesszük a nyolcvanas évek végzetes hamisságát és tévelygéseit), úgy-
hogy ösztönöm azt sugallta: e viszonyok között lehetetlen szervesen beilleszkednem
abba a hivatásba, melyet az élet nyilván nekem tartogatott, tökéletesen lehetetlen, még
a legelszántabb erőfeszítés árán is. A helyzetet súlyosította, hogy e lehetetlenségek
közepette (ahol csaknem minden közvetlen tapasztalatszerzést ürügyek és előítéletek
hiúsítottak meg) tizedik életéveemtől fogva egy osztrák katonatiszt vastörvényekkel sza-
bályozott életpályájára kívántak tuszkolni; már ilyen csöppsgékként olyan sikos talajra
helyeztek, ahol minden mozdulatommal egyre gyorsabban s egyre távolabb csusszan-
tam *attól a hivatástól*, amelyik rejtett alkatomnak és homályos szándékaimnak megfelelt
– tehát meg fogja érteni, hogy csak a legkelletlenebb és legelutasítóbb *kisiklás* útján
vehettem birtokba lelki és szellemi képességeimet.

Amit művészileg megfogalmazok, az – valahol – örökké hordozni fogja annak az
ellentmondásnak a nyomát, amelynek örve alatt az irodalomba léptem – és mégis, ha
megengedi, nem óhajtanám, hogy munkáim mindenekelőtt *ezt* az üzenetet közvetít-
sék: fiatal emberek a műveimből – ezt szeretném – ne valamilyen fölszabadításra vagy
lázasra való ösztökélést hámozzanak ki, ne a környező világ követelményeinek visz-
szautasítását; inkább azt helyeselném, ha – egy új otthonosság keretei közt – elfogad-
nák azt, ami megadatik, ami a szemük elé tolul és az adott körülmények között szük-
ségyszerű, és nem kitérnének előle, hanem a mélyére hatolnának, a körülmények nyo-
mását nem annyira ellensúlyoznák, mint inkább hasznosítanák, és ezen az úton-mó-
don saját természetüknek sűrűbb, mélyebb, eredetibb rétegeibe szállnának alá.

Ha ma így beszélek, és inkább a belenyugvás, elviselés és kintartás erényeit pártolom
(melyeket én magam nem voltam képes gyakorolni...) – úgy ez (s itt szigorúan vizsgál-
lom magam) nem a korosodó férfi engedékenysége, hanem: az idők valóban gyöke-
resen megváltoztak; gyermekkorom legsúlyosabb évtizede és a mai kor (akár legádá-
zabb) felfogása között időmértekkel aligha mérhető különbség feszül; ma, még ha na-
ponta újra és újra föltáruul is a szakadék apa és fiú közt, mégis lehetséges bizonyos
szóértés a szakadék fölött, sőt: az olyannyira ideiglenessé vált, hogy alig esik latba. És
főleg ez a körülmény: ma egy fiatal ember távol áll attól, hogy abban az értelemben,

ahogyan a magunkféle ihatott minden szenvedés poharából, magára maradjon, egészen elhagyatva: a kortársak pusztá jelenléte különös jelentőséget nyert, s megbízható támaszul szolgál (1913 óta tisztelem egy korán eltávozott író könyvét – Henry Franck, *La Danse devant l'Arche* –, amelyben először ünnepelték a legemlékezetesebb ritmusokban ezt a tapasztalatot) – és nem szeretnék csalódní, miközben megállapítom: ha *ma* volnék fiatal, a legféltelenebb lendülettel kötnék kapcsolatokat, együttműködnék kortársaimmal, osztanám lelkesedésük java részét, és – a magam módján – enyhítenék inségükön.

Az életnek az a nehézkes „szívrevétele”, amivel könyveim tele vannak – az nem búskomorság, barátom (s e részint „szörnyű”, részint „vigasztaló” vonás, amit Ön oly megható komolysággal emleget, mindinkább rokonságba kerül ezekben a könyvekben, míg végül *eggyé válik*, egyetlen lényeges tartalommal) –, ez a „szívrevétel” más sem akar lenni, nem igaz?, mint a dolgok „vétele” valódi súlyaik szerint, tehát tudomásulvétel; kísérlet arra, hogy a szív karátjával mérjük a dolgokat, s ne gyanakvással, boldogságigénnyel vagy a véletlen mértékeivel. Nem lemondás, nem igaz?! *nem lemondás*; ó, ellenkezőleg, mennyi végtelen helyeslés és mindig csak helyeslés, létdicséret!

Most azonban még egy dolgot mérlegelnünk és taglalnunk kell. Nem tesz említést arról, hogy családja az érettségi elvégzése után milyen hivatást, miféle foglalkozást javasol Önnek; az – ahogy mondja – „egyetlen munka”, Isten szorgalmas keresése, nem szenved kárt szükségszerűen, s nem csenevészedik, ha Ön erőit egy más, látszólag felületes foglalkozás keretében fogja kifejtetni. Ne feledje, hogy például azokban az időkben, amikor a kézművesség még az élet melegét lehelte, Isten fokozni tudta ritmusát és ismétlődő sugallatait a jámbor szívekben; sőt az ember egyedülálló, páratlan képessége talán ott mutatkozik meg a legalaposabban, ahol kapcsolatainak nagyszerűségét sikerül egy szerény, parányi forma keretébe ágyaznia. Veszélyesen gyarapította a tévedések tömegét – s ezek csak megnehezítik a mai kor áttekinthetőségét és rendeződését –, hogy a művészet üzenetét sokan a művészi *tevékenység* csábításának vélték. Ennek következtében a művészi tevékenység eredményei – költemények, képek, szobrok s a muzsika lebegő alakzatai – ahelyett, hogy átszármaoznának az életbe, egyre inkább kicsalogatják onnan a jövő ifjúságát. Ez a félreértés rengeteg eredendően saját elemétől fosztja meg az életet, és a művészi élet, ahol végül is csupán néhány nagyságnak volna joga szólni, elcsábított akarnokoktól és menekültektől hemzseg. Semmi nem kevésbé célja a költeménynek, mint hogy az olvasóban fölcsigázza a leendő költőt... a befejezett festmény is inkább azt mondja: nézd, nem kell festened többé; én már itt vagyok! Befejezésül tehát, *ebben a kérdésben*, testvérem és barátom, *pontosan* értsük meg egymást: a művészetnek végső soron nem szándéka, hogy új művészeket teremjen. Senkit nem óhajt áttessékelní magához, sőt mindig is gyanítottam, hogy a hatással egyáltalán nem törődik. Minthogy azonban alakzatai – kimeríthetetlen forrásból fölshökve, lebírhatalatlanul – különös csöndben, páratlanul ott állnak a dolgok között, megtörténhet, hogy – mintegy önkéntelenül – minden más emberi tevékenység számára példaképül szolgálnak – eredendő haszontalanságukkal, szabadságukkal és intenzitásukkal.

Üdvözlöm Önt, Rudolf Bodländer, kedves barátaival egyetemben!

Rainer Maria Rilke

M. grófnőnek

Château de Muzot sur Sierre, Valais,
1924. augusztus 9-én

...Minthogy olyan élénken és közvetlenül képes volt megérteni nehéz könyveimet, a költeményekkel járó végtelen, elkerülhetetlen akadályok ellenére (nehézségük nem is annyira homályosságukból ered, hanem abból, hogy kiindulópontjuk gyakran rejtve marad, mint a gyökérszet) – minthogy minden segítség nélkül képes volt erre a bonyolult szellemi munkára, úgy tűnik, mégiscsak valamiféle viszontlátás történt közöttünk; mindenesetre Ön derekasan megdolgozott ezért, én pedig (ami személyemet illeti) derekasan kivontam alóla magamat! De hiszen csaknem lehetetlen elmondani, milyen mértékben képes egy ember azoknak az *Elégiáknak* és egyes *Szonetteknek* koncentrációs fokát valamely művészi sűrítés formájában megragadni; gyakran az alkotó számára is különös esemény, ha az élet vékony napjain (számtalan napján!) saját létezésének ennyire tömény oldatát érzi, leírhatatlan túlsúlyban, maga mellett. Egy ilyen költemény jelenléte voltaképpen túlfeszíti a hétköznapi élet sekélyességét és csekélyességét, noha ez a hatalmasabb, érvényesebb közlési forma annak eredménye, abból származik, magunk se tudjuk, miképpen; hiszen alig készült el, s a költő megint az általános, egyre vaksibb sors részesévé hanyatlik vissza, azok közé, akik felejtenek, vagy úgy tudnak, mintha nem tudnának, és akik ideiglenes, körülbelüli vagy pontatlan létükkel hozzájárulnak ahhoz, hogy az élet hibaösszegeit szaporítsák. Ezért minden nagy művészi teljesítmény – lehetséges sikerének utolsó porcikájáig – egyszerre kitüntetés és megalázkodás annak, aki létrehozza. Persze a költői szó a szabadságnak olyan légkörével rendelkezik, ami számunkra elérhetetlen; nincsenek szomszédai, ha csak nem a többi vele egyenértékű képződmény; és közte s ezek között megint csak kialakulhat – a csillagos éghez hasonlóan – egy bizonyos térségesség: hatalmas távolságok és magasabb rendű, beláthatatlan mozgások ezek, képtelenek vagyunk áttekinteni őket...

És még mi minden történik, el a legközvetlenebb dolgokig, azoknak a rombolásoknak jegyében, melyek elpusztították azt a rendet, amelyben felnövekedtünk. Mennyi természetes, sőt magától értetődő dolog – gyakran gondolok erre – nem jön létre manapság, mert kikökkent sarkából a világ, és a levegő, amit belelegzünk és idegeink, érrendszerünk ellennyomásával elviselni igyekszünk, hátráltató elemekkel van teli. Mennyi mindent, ami egyébként a természetes áramlatok ütemével úszott felénk, kell ma *akarni*, hogy elérjük – s közben a világ görcsössé és árulkodóvá válik; mert a legjobb, természeténél fogva nekünk járó adomány alakja is már pusztán azért szétroncsolódik, mert az akarat türelmetlen területeire vonszoljuk...

Kedves, kegyelmes grófnő, gyönyörű nyarat (ami még hátravan belőle) s minden jót, ami a gyógyulással együtt jár.

A legőszintébb barátsággal

Rilke

Néhány szó a levelek címzettjeiről

Lou Andreas-Salomé – (1861–1937) író. A költőhöz egy egész életen át bensőséges barátság fűzte; levelezésük a Rilke levelezési korpusz legközvetlenebb hangú része.

Ilse Erdmann – (1879–1924). 1913-tól 1924-ig Laubachban (Oberhessen) élt. A költővel 1917-ben Münchenben találkozott személyesen.

Lisa Heise – (1893–?). Zenei tanulmányait Kasselben végezte. Rövid ideig tartó házassága után 1920-tól 1926-ig kertész Weimarban. 1938 után Meiningenben élt.

Rudolf Bodländer – 1922-ben levélben fordult Rilkéhez. A kiadások más adatot nem közölnek róla.

Pór Péter

AZ ORFIKUS ALAKZAT

Rilke ÚJ VERSEK című kötetének poétikájáról¹

Az ÚJ VERSEK című kötet Rilke hosszan keresett *saját* megoldása arra a feladatra, amelyet a modern festészet és jórészt ennek nyomán az egész modern művészet tűzött ki maga elé: minden vers és a kétrészes kötet egésze egy nem vizuális, hanem szellemi perspektívából látott egyéni és teljes teret, vagyis egyéni és teljes világot épít fel. Ez az *átváltás* a kötet poétikai alapelve, ez vitetik végbe és teljeseedik be újra és újra minden versalakzatban és a kötet egész kompozíciójában: a tér az új világteremtés állandó és végső témájává lesz. A filológiai adatolt képzőművészeti párhuzamok – a kötet közvetlen kép- és szobortematikája vagy a LEVELEK CÉZANNE-RÓL – nem csupán az ihlet motívumaira és forrásaira utalnak, hanem egyúttal arra a művészeti ágra is, melyben a probléma a leglátványosabban alakot öltött. „*A plasztikus tér lerombolása*”, hogy Francastel szavaival éljünk,² Cézanne-nal kezdődik. Az őt követő generáció pedig már oly következetesen halad tovább ebben az irányban, hogy maga a folyamat válik a festészet közvetlen problémájává és látható témájává. A reneszánsz megszüntette az isteni tér érvényét, és egy univerzális, a szellemtől független világtörvény feltevésére alapozva kijelölte a perspektívát; ez a törvény, ez a „*társadalmi-intellektuális értékítélet*” uralta aztán a „*képzőművészeti téralkotást*” a kései XIX. századig. Cézanne képei azért jelentenek korszakfordulót, mert szakítanak ezzel a feltevéssel: „*Cézanne tere képzeletbeli tér.*”

Rilke érdeklődése Cézanne képei iránt egyértelműen az elvi kiindulópontonra irányul; éleslátóan elemezte őket, de nagyon kevésbé festői, sokkal inkább fogalmi kategóriákkal. A LEVELEK CÉZANNE-RÓL központi fogalmai: a „*valóság*” („*az ő oldalán áll minden valóság*”; „*érezni, ahogy jelenlétük [ti. a képeké] kolosszális valósággá egyesül*”), a „*létező*” („*oly megvesztegethetetlenül vonta össze színeiben a létezőt, hogy új, színeken túli létezés vette kezdetét*”; „*megteremteni a létezőt, mely érvényt szerez magának a többi létező között*”) és a „*szükségyszerűség*” („*szükségyszerűségük idejában*”; másként: „*mintha minden egyes hely tudna az összes többiről*”, ez utóbbi idézet figyelmeztetően közel van az ARCHAIKUS APOLLÓ-TORZÓ point-jához: „*mert nincsen helye egy sem, / mely rád ne nézne*”).* A levélsorozat végén

* Toth Árpád fordítása.